

Filosofická kosmologie 12 (Kauzalita 2)

Ladislav Hejdánek

Related preparatory texts:

[Filosofická kosmologie 12 \(Kauzalita 2\)](#)

k dokumentu existují tyto přípravné texty:

[Filosofická kosmologie 12 \(Kauzalita 2\)](#)

◆ bytový seminář, česky, vznik: 14. 1. 1985

◆ private seminar, Czech, origin: 14. 1. 1985

Filosofická kosmologie 12 (Kauzalita 2) [1985]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1985-01-14 Filosofická kosmologie XII (1)_12-1a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Buď je tento následek jenom nahodilým setkáním, nahodilou skrumáží, nahodilým propletením následků různých příčin, spadajících do různých a na sobě převážně a centrálně nezávislých kauzálních řetězců, anebo musíme předpokládat nějaký integrující faktor, garantující jednotu onoho následku, který byl de facto vyvolán celou řadou na sobě nezávislých příčin.

Jestliže se nechceme vracet k odmítnutému pankauzalizmu v nějaké třeba jen formálně vylepšené podobě, to jest k nějaké té *predestinaci*, té univerzální *prestabilizované harmonii* nebo něčemu takovému, pak nemůžeme přiřazovat tento integrující faktor, pokud tam takový faktor je, k oněm příčinám, které našemu následku předcházely a kterými byl vyvolán, a to ani tak, že bychom jej s nimi ztotožnili. To jest tak, že bychom integritu předpokládali už u samého výběru příčin, avšak ani tak, že bychom jej postulovali jako samostatnou působící příčinu.

A co tedy zbývá? Zbývá tuto integrující schopnost připisovat samotnému následku. *Quod erat demonstrandum*. Nic jiného tam nemáme. Nechceme-li si vymýšlet nějaký parapsychologický faktor, jakousi *vis vitalis* nebo nějakého čaroděje, nějakého *démiurga* platónského nebo něco takového, tak už nám nezbývá nic než ten následek. Jestliže je něco garantem integrity toho výsledku, tak tím garantem musí být ten výsledek sám.

Už nic jiného tam nemáme. Nechceme-li si vymýšlet nějaký projekt, tak tady je to zdůvodněné. Nejdřív vyřízený pankauzalismus jako pověra, potom kauzální řetězce a jejich setkání, které nemá žádnou příčinu, ale přesto k němu dochází, tedy co? Je to buď náhoda. Tomu můžeme v řadě případů, u toho případu toho chlapíka, který jde a zrovna mu to spadne na hlavu, tam můžeme vystačit s náhodou. Ale například u vývoje živých organismů, který trvá tři a půl miliardy let tady na Zemi, samozřejmě s náhodou nevystačíme, což jest pokus *neodarwinismu*, který to chce vyložit jako náhodnou skrumáž výsledků, následků příčin, které tu byly, které nejsou integrovány předem, ale tam potom ta náhoda způsobí, že nějak na sebe narazí. To je právě ten *nonsens*, že na sebe narazí. Nenarazí, nýbrž tam musíme předpokládat něco, co je integruje. Něco, co z toho udělá jednotu, když na sebe přijdou, že se neodrazí. Přijdou, setkají se, že se zase nerozejdou, že tam vznikne něco, co jde o kus dál. To prostě jako náhodu vyložit nelze.

Tedy jestliže odmítneme *vis vitalis* jako zvláštní nějakou řídící funkci direktorskou, pak musíme předpokládat, že jde o integrující schopnost, kterou se vyznačuje sám následek.

Jiný hlas: Já jsem kdesi četl, že člověk je už v buňce obsažen. Něco takového jsem někde četl, snad v něčem hodně populárním. Ale o to teď tolik nejde. Spíš jde o to, že závěr té přednášky vyzněl tak, že integrace se připisuje vždy tomu následku. A mně se právě vybavila tahle souvislost, jak vlastně ten člověk vznikl. Rozumíte mi, jako kdybychom vzali člověka jako výsledek určitých procesů, že on se mohl stát člověkem vlastně až jako člověk.

Hejdánek: To vypadá jako *nonsens*. Neméně jako *nonsens* vypadá, jak mohl vzniknout člověk jedině z nečlověka. Jak může z nečlověka vzniknout člověk?

Jiný hlas: Mně totiž tady je zvláštní to, že tady je to přímo magické, jak ten člověk vlastně vznikne. Pokud by z toho vyplývalo, že on vlastně vzniká až v tom okamžiku, kdy vzniká, tak to zní asi hodně nepřehledně, respektive nepoddajně.

Hejdánek: Jediná možnost, jak vykládat vývoj živých organismů od nejprimitivnějších k těm nejsložitějším, je, že tam dochází k emergencím, tu a tam k emergencím něčeho nového, co nebylo v příčinách. A to nové, co tam přichází, pak musí nějak navázat na to, co tady je, a jedině tím je schopno tu svou novost realizovat.

Jiný hlas: V jakém vztahu je to nové vůči tomu předcházejícímu?

Hejdánek: Že na to navazuje, že na to reaguje. Jenom v té reakci, v žádném jiném vztahu. Anebo v tom, že používá stavebního materiálu – to je taky reagování – používá stavebního materiálu, který tady byl k

dispozici z těch starých, tak ho používá pro sebe. Čili to je taková reakce, kde zároveň kus z toho vezme a přivtělí si to.

Jiný hlas: Já pořád nemůžu pochopit, jak vlastně ten člověk mohl v tomto smyslu vzniknout, jako jak se mohl sám v člověka integrovat. Když se chápe následek, že teprve v tom následku je obsažena ta integrace, tak jak vlastně... mně tam prostě něco chybí.

Hejdánek: Podívejte se, jestli přijmete to, co jsem dneska tady říkal, že nelze vyložit vyšší z nižšího, nýbrž naopak, že se musíme na to nižší dívat přes obraz toho, co je výš, a pak teprve pochopíme, co se tam vlastně na té nižší úrovni děje. No tak pak je nejlépe se netázat, jak vznikl člověk z nečlověka, nýbrž tázat se po tom, co je nám důvěrně známé.

Jiný hlas: Tohleto je takové, jako máme přístup zvnějšku. Rozumím, jak to...

Hejdánek: Co je nám důvěrně známé: jsme v omylu a zjistíme, jak to bylo opravdu. Jak se můžeme z omylu probrat k pravdě. To je nám důvěrně známé. A je to v podstatě tentýž problém.

Jiný hlas: Jste ochoten přistoupit na tuto *transpozici*?

Hejdánek: No, zkuste ji jenom tak drobně rozvést ještě. Já myslím, že tam je strašně důležitá jedna věc, že pravda a lež, nebo pravda a omyl, že se vždycky vyskytují za stejných okolností. Všude tam, kde je pravda, tak je i lež, všude tam, kde je lež, tak je také pravda. A že to *mýlí*, v kterém se ukazuje pravda jako pravda a lež jako lež, že je primárně dáno ve schopnosti, nebo že přístup k tomu *mýlí* je dán člověku ve schopnosti *reflexe*. Že prostě něco si myslí a zároveň si myslí něco o tom, co si myslí. Něčeho si je vědom a zároveň si je vědom toho, že si je vědom. Tahle ta základní věc je důležitá. Kde tohle chybí, tam se neukazuje pravda ani lež.

Co to znamená ta *reflexe*? To jest, člověk si je vědom něčeho, a teď se podívá na to, jak si toho je vědom. Čili se svým vědomím se distancuje od toho svého vědomí, poodstoupí a přijde, aby se koukl na to z jiné strany. Co to představuje? Co to znamená? *Reflexe* znamená, že člověk odstoupí sám od sebe, aby k sobě v novém přístupu zase přistoupil, aby se k sobě vrátil. V *reflexi* člověk odstupuje od sebe, aby k sobě mohl přistoupit. Kdo není schopen *reflexe*, ten od sebe nemůže odejít a tudíž nikdy se nepozná, nikdy si neporozumí, poněvadž porozumět si může jedině, když odstoupí sám od sebe.

A teď, co je ten člověk, jak to vypadá s tím člověkem v momentě, kdy odstoupil od sebe? V jistém slova smyslu musel něco ze sebe nechat za sebou a postavit se mimo sebe. Samozřejmě ne fyzicky, ale v nějakém smyslu. Musel stát mimo sebe, ven ze sebe. No a v tomhle momentu, kdy člověk je mimo sebe, je ven ze sebe, jedině a jedině v tomto momentu je schopen kontaktu s pravdou, která ho oslovuje. Dokud je sám sebou a není schopen od sebe odstoupit, dotud je neoslovitelný. Dotud má určité představy a je v nich sevřený, tak jako je sevřený v nějaké situaci.

Jedině v tom momentu *reflexe*, kdy se na okamžik octne mimo sebe, to jest sám sebe se vším tím *determinujícím* nechá za sebou, vyjde z toho ven, tak jedině v tu chvíli je svoboděn pro to, aby se nechal oslovit pravdou. A ta pravda, kterou se nechá oslovit, ta pak mu umožňuje novou *perspektivu*, v níž se ukazuje on sám, jak byl a jak se nechal za sebou, v novém světle. A najednou se vidí, jak opravdu je. Jinak to prostě není možné. Je to takto *metaforickým* způsobem vyložené, ale je to to podstatné.

A něco podobného se musí odehrávat i na těch nejnižších úrovních. Také *améba* musela jednou nějak odstoupit mimo sebe a najednou se nějaká *praaméba*, která už musela něco nového vynalézt. Co zařadila do svého života, jak nejdřív odešla od sebe, stala se něčím, nechala se za sebou, aby se pak k sobě vrátila a tu historii, kterou nechala původně za sebou, tu nějakým způsobem, do jisté míry, zase přitáhla do té nové situace. Mnoho toho táhneme s sebou, ta *améba* taky, a něco nového tam přišlo. A to nové, to nemůže být dáno v těch příčinách. To nové prostě *emerguje* v té situaci náhle. My to nevidíme, ovšem má to svůj kořen. Kořen, nikoliv příčinu. A my se budeme filosoficky dotazovat, v čem ten kořen asi může být, když nemůže být v těch minulých příčinách. Tedy tímto, když to nahlédneme na té úrovni, která je naší zkušenosti nejbližší, tak pak to musíme aplikovat, jak asi to může být tam na těch nižších úrovních.

Jiný hlas: No, jako už chápu bytí na těch nižších úrovních, ale i to teda určitý, i když třeba minimální

vědomí sebe?

Hejdánek: Ne. Tam vědomí vůbec nemusí být, poněvadž ten odstup nemusí být ve vědomí.

Jiný hlas: Tak já si to jinak nedokážu představit.

Hejdánek: Podívejte se, vezmeme... ta *améba*, ta je velmi neprůhledná, ale vezmeme třeba, je možno pozorovat psa, jak se chová. To je takové zvíře nebo nějaké jiné zvíře domácí, pokud možno, aby bylo pod dohledem, aby se zařadilo do lidského světa. No tak tam vidíme, jak ten pes, zejména štěně, když ho máte od útlého dětství, jak to štěně objevuje svět, objevuje nové možnosti.

No a teď je strašně důležité, jak se může zkazit pes? No, když nehlídáte to jeho objevování nových možností, abyste řekl: „Tuhle jo, tamhleto ne.“ Poněvadž ten pes neví, co smí, co nesmí, co je správné, co není správné. Výchova psa spočívá v tom, že když on vynalézá nové věci, tak když vynalezne nějakou všivárnu, tak dostane, a když vynalezne něco pozitivního, tak je pochválený. Takže vy ho tímhle způsobem vedete, ale vy nemůžete toho psa modelovat přímo. Vy musíte čekat, dávat mu najevo, že by tohle měl, tamhleto, a tady by měl aportovat, a on je blbej a neví a chytne to, a když mu to chcete vzít, tak vrčí a nechce vám to dát a nemůže pochopit, že celá sranda je v tom, že se to někam hodí, on pro to běží a pak to přinese a zase se to hodí znova a tak dále. To než pochopí pes, tak to chvíli trvá. A to mu nemůžete nacpat do té palice. On to musí vynalézt sám a vy ho jenom vedete, že mu dáváte možnosti, stimuly. Když ho necháte uvázaného u boudy, tak se to nikdy nenaučí. Vy musíte dávat stimuly. Ale ty stimuly samy nezpůsobí, že on... on to musí pochopit. On musí pochopit, že to je hra. Stejně jako malé dítě nemůžete třískáním naučit mluvit. Nebo mlčet. Prostě jediná možnost je na to dítě mluvit a stále očekávat, že pochopí, že to je komunikace. A že nejde o to, aby opakovalo zvuky, nýbrž aby chápalo, že když udělá zvuk, že to je odpověď na něco, co předcházelo. Že to je odpověď, že to není napodobení. Poněvadž dítě je schopné napodobovat, ale ve chvíli, kdy se učí mluvit, tak pochopí, že nejde o napodobování, že tam jde o něco jiného. Na to musí to dítě přijít samo.

Čili vy můžete usnadnit to nové, ale vy to nemůžete zapříčinit. Vy to nemůžete vyvolat kauzálně. Proto se také děti vyvíjejí většinou jinak, než rodiče chtějí. Na cokoli, co uděláte, mohou zareagovat jinak. A když rozumíte, proč tak zareagovali, tak máte šanci, že podruhé stimulujete jejich odpověď trošku jinak. Ale předem úspěch nikdy není zaručen. To jste v oblasti, kde je naprosto jasné, že příčiny nefungují. Vy musíte očekávat, že se to dítě vůči vám otevře, nebo ten pes, že na vás bude čekat. Je to velmi pravděpodobné, psi jsou takoví, ovšem jsou také psi blbci, kteří... nic. Je mezi nimi rozdíl. Ale většinou psi mají chuť si hrát, jsou ochotní dělat šašky před pány. Je zvláštní, že když pán u toho není, tak žádné šašky nedělají, poněvadž je to nebaví, ale myslí si, že je to jejich povinnost, aby bavili pána. A když to pochopíte a porozumíte tomu, tak vidíte, že to není vůbec o tom, že by zde byly nějaké příčiny. Že to je úplně jiný vztah.

A my nějaké takovéhle pochopení musíme vkládat i do těch nižších, samozřejmě na příslušně nižších úrovních. Pes nemá vědomí takového typu jako člověk, pes není schopen reflektovat. Ale i u nižších zvířat byl popsán – v naší rodině to vešlo v úsloví – pokus, kdy se pouštěla žížala do trubice tvaru T. Na jedné straně světlo, na druhé straně tma. A když zalezla do tmy, což má tendenci, tak dostala elektrickou ránu. Trvá to třeba sto padesátkrát, než se naučí lézt do toho světla. Ale ona je také schopná, ta žížala je schopná vynalézt, že když jde do toho světla, ačkoli se v ní všechno vzpírá a má tendenci jít do tmy, tak ta zkušenost jí něco... ona vynalezne tu senzační možnost zalézt do světla, kde tu ránu nedostane. To je prostě vynález. To není příčina. Je nesmysl říkat, že ty elektrické rány jsou příčinou toho, že jde do světla, to je naprostý nesmysl.

Jiný hlas: Jo, to je ono.

Hejdánek: No, takže tímto určitě je nějaký způsob, jak reagují i jednobuněční. Konkrétně *flagellata*. Je zvláštní, když osvětlíte kousek vaničky, kde máte takové ty korýšky a ty jednobuněčné. Jsou některá *flagellata*, mají nějakou... *viridis* dokonce se to jmenuje, mají skvrnu, která je schopná reagovat na světlo. Když osvětlíte kousek té vaničky malou žárovkou, která je cloněná tak, že tam jen udělá osvětlený kousek, a necháte to třeba šest hodin, tak všechna ta *flagellata*, která jsou ve vaničce, jsou soustředěna u toho

světla.

Fyziologové to vykládají tak, že mají nějaký receptor na světlo a mají zároveň s ním svázaný efektor, že je to jako telefon – tady to zmáčknu a tam to zazvoní. Takže když náhodou to *flagellatum* vnikne do toho osvětleného kousku, tak už ho nemůže opustit, poněvadž ve chvíli, kdy překročí hranici do tmy, tak se hned vrátí, poněvadž ty jeho efektor ho vrátí zpět. Ale to je nesmysl, to je fyzikalistický, mechanistický výklad. Ve skutečnosti tam nepochybně probíhají nějaké reakce, v nichž se ta *flagellata* dovedou někdy výjimečně osvobodit od toho, co je jim vrozené nebo vlastní, a najednou zareagují třeba malinko jinak, takže ve statistice se to pak ztratí.

Takhle vypadají nové věci. A ještě důležitá věc k tomu, co říkával vždy Teilhard de Chardin, že nové uniká zásadně naší pozornosti. My jsme zvyklí pozorovat to, co už známe, co očekáváme, co je všude namnoženo, co už se stalo rutinou. Takhle my známe skutečnost. Ale ty momenty, kde vzniká něco nového, jsou nezachytitelné. On to říkal ze zkušenosti antropopaleontologa. My najdeme s největší pravděpodobností kosti neandrtálců, pračlověků a předčlověků až tehdy, když už byli rozmnoženi, když už jich bylo hodně. Ale najít kost prvního neandrtálce nebo prvního *Homo sapiens*, *Homo erectus*... to je naprosto nepravděpodobné. My ji najdeme až teprve... poněvadž to většinou vyhyne, zvířata to roznesou, nezachová se to. Pravděpodobnost sama říká, že my zjistíme stopy toho, co už je četné, a nikoli to, co je vynález, co je nové, poněvadž to je jedinečné. Jedinečně by se mohlo stát, že najdeme něco, ale spíš to najdeme v úrovni, která je nám nejbližší, to jest v dějinách, ve společnosti, v níž se pohybujeme. Tam to najdeme, poněvadž pro to máme receptory, pro to máme senzory. Ale najít kosti prvního člověka je naprosto nepravděpodobné. Proto věda, která všechno sází na opakování, na opakovatelnost pokusů třeba. Podívejte se, já říkám obvykle tohle. Když biologie nebo fyziologie a biochemie a tak dále se pokouší vyložit vznik prvních živých organismů, čili přechod od nějakých vysokomolekulárních sloučenin, které ještě nejsou živé, ale které jsou nezbytné pro život, přechod k životu, k těm prvním nejprimitivnějším formám života. Tak věda k tomu přistupuje na základě předpokladu, přesně řečeno předsudku, že život vznikl za docela specifických, velmi komplikovaných podmínek, ale kdybychom ty podmínky přesně stejným způsobem zopakovali, tak ten život musí nutně vzniknout zase. Prostě zákonitě, jak se říká. Ale kde to je psáno? To je předsudek vědecký. V tomhle světě se přihazují věci, které jsou nebyvalé, které jsou vynálezy, které nejsou prostě zákonité, které mohou nastat a nemusí nastat za stejných okolností. To je něco, co věda nedovede připustit. Věda předpokládá, aniž to má... Ono jako *heuristická hypotéza* to funguje a nikdo proti tomu nic nemá, ale jakmile se to *dogmatizuje*, jakmile se trvá na tom, že skutečné je jenom to, co vzniká za stejných okolností vždy znovu, no tak pak co když život vznikl náhodou, takříkajíc, a nikoli nutně? Co když to je prostě událost, která na milionech stejných planet v podobných situacích a tak dále, kde bylo všechno takřka podobné a taky to moře, ta polévka plná všech těch velkých molekul a já nevím čeho, nevzniklo to tam? Kde je psáno, že skutečné je jenom to, co za stejných okolností vždycky znovu? Kde je psáno, že nemůže někdy nastat něco náhodou, takzvaně náhodou? Samozřejmě, že to není náhoda, ale... A zase máme tady nejlepší způsob, oblast historie. Představte si, že by si vzpomněl nějaký literární vědec nebo literární kritik, že chce vyzkoumat příčiny, které vedly ke vzniku Shakespeara. No to je naprostý nesmysl. Ale příčiny, které vedly ke vzniku života, to ano, to je dobré, to je vědecky správné.

Jiný hlas: No, pokud se to postaví takhle, tak pak je to všechno ještě... Třeba jenom ten vznik života je potom úplně něco magického.

Hejdánek: Proč magického? Na vzniku Shakespeara bylo něco magického?

Jiný hlas: No ne... Prostě se narodil nějaký kluk, nikdo si ho nedovedl nějak představit, a najednou z něj vyrostl Shakespeare. Já to nemyslím nějak *pejorativně*, ale naopak jako opravdu něco úplně tak...

Hejdánek: No to já vím. Jakmile byste to řekl, tak jiný by si myslel něco velmi *pejorativního*. No to není nic magického. Ale připusťme, že v tomto světě vedle *kauzálních* řetězců existují taky nějaké takzvané náhody. To jest, že kromě toho, že všechno trvá a furt se opakuje stejně, že jsou také... že také vzniká nové. Připusťme, že v tomto světě také vznikají nové věci. A to na všech úrovních. Kde by se vzaly ty vysoké

úrovně, kdyby už na nejnižších nevznikaly nové věci?

Jiný hlas: To je právě to magické.

Hejdánek: Mně se zdá, že daleko spíš magické je to, co je furt stejné. To je rituál.

Jiný hlas: To ne, já to myslím opravdu magicky v takovém tom tajemném slova smyslu.

Hejdánek: Víte, tím jsme zatíženi v té evropské civilizaci. Když si to vezmete důkladně, zvážíte a začnete nad tím dumat, tak to, že vznikají nové věci, no vždyť to máme na každém kroku. Ale co je problém a co je magické: jak se mohou ty věci furt nové tu a tam najednou opakovat? Jak to, že se podobá jedna druhé? Jak to, že všechna vejce jsou si podobná? Že každé je jiné, to chápu. Vždyť ty slepice z toho nemají rozum, že to neumějí udělat, jako to dělá továrna. To bych chápal, že je každé jiné. Ale že si jsou podobná, to mě udivuje.

Jiný hlas: No tak to už je potom magie.

Hejdánek: Magie je to právě naopak. Vidíte to úplně jinde. Že jsou si všichni lidé podobní, že mají dvě oči a nos a nos mezi očima. Kdo to koordinuje v každém tom *individu*, že narodí se dítě a jenom výjimečně jednooké nebo dvě srostlá? To jsou naprosté výjimky. Většinou jsou si lidé podobní. Víte, to je přece neuvěřitelné. A v tom největší kuriozita je, že když něco nového vznikne, že to nezanikne a že se to zachová. Že nějakým způsobem to je zkatologizované, zarchivované, a že se k tomu znova sahá a že znova se to dá opakovat. To je prostě ta senzace. A že vzniká nové, to je záležitost každodenního chleba.

Jiný hlas: No a co to tedy znamená? Že to má tedy určitý svůj předobraz, to, co tady nějakým způsobem vzniká náhodně? Jako tedy, když vezmu ty lidi, kteří tedy jsou si nějakým způsobem podobní.

Hejdánek: Předobraz asi takový, jako lidé mají předobraz v opici. Takový pochybný předobraz.

Jiný hlas: No ne, pokud tedy je tady pozorovatelná určitá *kontinuita*.

Hejdánek: Nepochybně. Člověk nemůže vzniknout ze žížaly. Potřebuje ty praopice. Ta *kontinuita* tady může být. Najednou zničehonic, že by se tady objevilo zvíře, které by nebylo ničemu podobné, to nejde. Podobně Shakespeare se mohl objevit jenom v určité době v Anglii, kde spousta druhořadých a třeťořadých pisálků psala hry. A on je okopíroval. On fakticky, on snad nenapsal vůbec žádnou hru, pár jich snad napsal, které si vymyslel, ale většinu her, co napsal Shakespeare, tak už někdo nějak zpackal před ním. Ale on z toho udělal něco, co je vývoj. Vynález, který má švih, který má... to je něco. Ale musí navazovat. Kdyby to... Shakespeare, ten nevznikl z ničeho. Musí navazovat. Spousta předchozí práce, která je taková mozolnatá a plná potu a stojí to za penderek. Jako naše práce tady. Sem tam se třeba nějaký *filosof* na to naváže. V žádném případě to nebude příčina.

Bez toho by to nešlo. Stejně tak bez dlouhého vývoje praopů by nebyl člověk. No ale kde jsou ty opice, když už je tady člověk? Vysvětlovat člověka z opice je naprostý nesmysl. Naopak, vývoj opic, praopic a opic můžeme lépe pochopit z hlediska člověka.

Jiný hlas: Když si vezmeme třeba sochu, která je vytvořena, tak právě na základě té sochy pak můžeme hovořit o tom, že jistý podíl na vytvoření takové a takové sochy má sochař, jistý podíl má materiál, jistý podíl má... co ještě? [nesrozumitelné]

Hejdánek: Hlavní podíl má to dílo samo, které není totožné s tou roudou kamene opracovanou. A kdyby tohoto díla nebylo, tak ten sochař nebyl schopen to vysochat. On chtěl cosi, co ho oslovilo, co se mu vyjevilo, chtěl realizovat. Vždycky to realizuje jenom zčásti, nepovede se mu to tak, jak by to mělo být. Takže další se budou učit z jeho chyb a udělají to líp a udělají zas nové chyby.

Jiný hlas: Mně jde o to, že lze potom o těchto jistých příčinách hovořit.

Hejdánek: Jistě, jenomže nelze to z nich vyvodit.

Jiný hlas: Ano, to je jasné. Jako celek nemůžeme vyvodit, že se skládá z jednotlivých věcí, ze kterých se ten celek skládá, nemůžeme říct, že...

Hejdánek: My ty věci, když je dáme dohromady, tak ten celek nesloží. Ten celek je v jakémś smyslu prvotní. Ty části jsou druhotné.

Jiný hlas: Ono se taky říká, že některá část má větší význam pro vznik toho celku, některá menší. To lze také připustit. Pro vznik.

Hejdánek: Pro vznik, ne pro ten celek. Jsou takové podivné věci, že to, čemu říkáme příčiny, to je *de facto* jakési omezení. Michelangelo jednou se pustil do sochy, protože dostal kámen, který předtím kdosi zničil. A už nikdo z toho nechtěl nic dělat, protože ten první, co do toho jednou praštil, tak tam ulomil něco, co se zdálo všem sochařům hrozně základní a byli přesvědčeni, že teď už z toho nikdo pořádnou sochu neudělá, ledaže by to zmenšil. A tento to udělal.

Čili tam vlastně ta forma, ten tvar toho kamene zkaženého takzvaně, determinovala do jisté míry, jak bude vypadat ta socha, kterou Michelangelo z toho udělal. To byl *David*? Proštípnutý mramor. Tak *David*. To znamená, on opravdu nemohl dělat cokoli a jakkoli. Ale to je vlastně jenom taková omezující stránka věci. Ty příčiny, když tady jsou, tak je třeba je nějakým způsobem vzít v potaz vážně. Jsou tady. Ale to ještě vůbec neznamená, že z těch příčin vyplývá, co s tím budeme dělat.

Takhle se nikdy přičinám nerozumělo. Proč tomu říkáme příčina? To je podmínka. To je jedna z podmínek. Že tady ten šutr je takhle a takhle, že vypadá, že je štípnutý a že je zkažený, to byla podmínka. A on z té podmínky udělal výhodu. To je totéž jako... takových věcí je na jiné úrovni. Na první pohled by se zdálo, že třeba nemoc, utrpení, nějaké rány osudu, že to je něco, co člověka ničí.

Ale když si prohlédnete řadu historií, autobiografií nebo biografií různých významných lidí, tak zjistíte, že tato omezení, tyto překážky, až katastrofy, v jejich životě najednou dostávají podobu úplně novou. V dalším životě z nich ti lidé udělají výhodu. Je to něco, co je mělo zničit, a oni z toho udělali výhodu. Ono to zesílí jejich charakter. Samozřejmě nemusí to být vždycky. U slabších jedinců to může vést naopak k tomu, že se deformují ještě víc.

Ale co lidí, kteří byli tělesně nebo jinak zdravotně postiženi, kteří na to reagovali jako na stimul a dosáhli výsledků, jakých nedosáhli lidé naprosto zdraví. „Nesnesitelně zdraví“ se někdy říká. Co to je? To jsou lidé, kteří jsou sami v sobě a vůbec se nepřekročí. Kdežto ti, co nejsou v pořádku, kterým něco chybí nebo přebývá, kteří jsou nějak nakřivo, ti mají nejvíc důvodů, proč se překročit. To jsou ti nejzdravější lidé v lidském smyslu.

Proto apoštol Pavel interpretuje svou chorobu – nevím, co to bylo, jestli padoucnice nebo co, prostě říká „osten v těle“. Říká: „To je ale moc dobrá věc, ten osten v těle.“ Protože člověk, když to nemá, tak si moc troufá, moc na sebe spoléhá, pořád má dojem, že on, on, on. Kdežto ten osten v těle ho pořád upozorňuje, že je jenom obyčejný člověk. A když náhodou něco důležitého a velkého vykoná, tak to vlastně nedělá on, nýbrž Kristus v něm, tak mně to nestoupne do hlavy. Já vím, že mé možnosti jsou omezené, a jestli z toho něco velkého vyjde, tak to není má zásluha. Tento *interpret*... takhle. Ale máte celou řadu jiných, kteří to *interpretují* jinak.

A teď vidíte... a tohle, když rozumíme na lidské úrovni, tak se podívejte, co to je smrt. Život šel kupředu díky smrti. Ty nejprimitivnější organismy ze začátku byly nesmrtelné. Jakmile byla jednou objevena buňka, tak ta se dělila, a při tom dělení se rozdělila jedna buňka ve dvě, ale nic neumřelo. Jedině když byla nějaká katastrofa. To se potom něco převalilo, přetlo a zahynulo mnoho buněk. Ale v zásadě se život mohl vymknout smrti. Nemusel končit smrtí. Kdyby nevynalezl, jak zapojit smrt do života a kdyby nebral tu smrt vždycky jen jako extrémní situaci, kdy nějaká vnější hrubá síla vytvořila katastrofu.

--- (1985-01-14 Filosofická kosmologie XII (1)_12-1b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: 14. 1. 85, *Kauzalita dvě*.

Tak, pokud jste tu minule nebyli, tak ještě po přestávce si o tom pohovoříme. Příště bude zvláštní večer, nevím, jak proběhne, ale pro jistotu jsem si připravil jakési vsunutí tématu do toho, aby mohlo být samostatné, kdyby náhodou. A to téma, které se váže k *Platonovu* dialogu *Sofisté*, z něhož si dneska uvedeme jen asi pět řádek. Ale příště bychom se zabývali... jestli máte k dispozici, jestli se to můžete sehnat, tak v českém překladu je to od poloviny osmačtyřicáté stránky až do padesáté šesté stránky, téměř do konce. Eventuálně, pokud máte jiný, tak je to od toho, jak je to číslováno, od posledních řádek 245 až 250 C, téměř celé, *Sofisté*. Česky to vyšlo u *Laichtrů* v roce 33. No a pak nevím, do čeho se podíváte, jestli do nějakých německých překladů.

Ten dialog *Sofisté* patří do plánované trilogie *Platonovy*, jejímž prvním dílem je *Theaitétos*. A tento

Theaitétos, podle kterého se to jmenuje, se pak vyskytuje i tady. V podstatě jde o rozhovor toho *Theaitéta* s hostem, který není pojmenován. Je to host z *Eleje*. Je to tedy filosof eleatské školy, pravděpodobně vymyšlený. Udává se o něm, že to je přítel a žák *Parmenidónových* a *Zénónových* a muž ducha velmi filosofického, tak to je tam představen hned na začátku.

No a ten elejský host předkládá v jednu chvíli výměr jsoucna. Host říká: „Soudím tedy takto: Cokoli má nějakou moc buď působit na druhou jakoukoli věc, nebo přijmouti sebemenší účinek od sebemeně patrného činitele, a to třeba jen jedinkrát, všechno to vskutku jest. Mám totiž za to, abych podal výměr, že jsoucna nejsou nic jiného než mohutnost.“

Jak začíná to „cokoli má nějakou moc“, tak to moc by se také dalo přeložit jako mohutnost, je to *dynamis* v originále.

Jiný hlas: Cože? Aha. No, ale já přijdu až v půl osmé. Za čtrnáct dní? Jo, tak to bych mohl. No, já se v pondělí příští opozdím. To je chyba. Příští pondělí přijde pozdě. Příští pondělí. Takže jo, na příště.

Hejdánek: Takže ještě jednou. Cokoli má nějakou mohutnost, *dynamis*, buď působit na druhou jakoukoli věc nebo přijmouti sebemenší účinek od sebemeně patrného činitele, a to třeba jen jedinkrát, všechno to vskutku jest. Mám totiž za to, abych podal výměr, že jsoucna nejsou nic jiného než mohutnosti, by mělo být tady, než mohutnost, než mohutnosti.

Ve *Faidru* je *dynamis* uvedena ve vztah na jedné straně k činnosti, *poiein* nebo *poiésis*, činnost, činit, dělat, *poiein*. Na druhé straně k trpnosti, *pathein*. To znamená tedy, že bytí značí působit. To se odráží jak v našem jazyce, v češtině *skutečnost* vede ke *skům*, že to slovo už v tomto sobě má. A Němci podobně, *Wirklichkeit* je skutečnost a působit je *wirken*. *Wirklichkeit ist, was wirkt*. Skutečnost je to, co působí. To je dost výjimka, jinak románské jazyky a taky v angličtině ty zachovávají pro skutečnost *realitas*, *reality*, *réalité* a podobně, což je věcnost. Tam tohle pojetí v pozadí, které je původně řecké, nepřišlo k výrazu. Být značí působit, ale taky být znamená být nějak uznamenan. Tohle je zajímavá věc, že na tohle navazuje třeba Berkeley, když formuluje tu svou známou a slavnou tezi, že *esse est percipi*. Že být znamená být vnímán, být uznamenan. No a na druhé straně pak být znamená uznamenati něco jiného. Nechat na sebe působit něčím jiným, být ovlivněn, reagovat.

Tohle je, co jsme si vzali ze *Sofisty*. Není to myšlenka, kterou bychom mohli připsat *Platonovi* samotnému, on ji vkládá do úst hostu z *Eleje*. To pro nás nemá důležitost, důležitá je ta myšlenka, nikoliv či je. A teď, to si budeme pamatovat, a teď tam vsadím něco, co vypadá spíš jako kulturní vložka. Prosím tedy o prominutí. Ale ta myšlenka, kterou chci potom rozvést, měla náležitou živost, barevnost a plasticitu, dovolu mi malou odbočku do science fiction, či možná by bylo lépe mluvit o *filosofie-fiction*, nikoliv tedy o *scifi*, nýbrž o *fifi*. Půjde o filosofickou fikci. Předpokládejme, že Slunce, naše nejbližší hvězda, je osídleno živými inteligentními bytostmi, které jsou přizpůsobeny vládnoucím vysokým teplotám a tlakům a které v jistém rozsahu ovládají energetický výkon sluneční termonukleární reakce totiž jak dalece ovládají, nechme stranou, ale přinejmenším jsou schopny její průběh charakteristickým způsobem, ne-li ovlivnit, přímo tedy *modulovat*. A využívat tak obrovské energie slunečního záření jako nosné vlny, nosného vlnění, přenášejícího určité významné informace, ano, celá rozsáhlá sdělení známým či neznámým analogickým bytostem žijícím na jiných hvězdách. To si dovedeme představit. Jako vysílačka vysílá rádiové vlny a *namoduluje* na nich hudbu nebo slovo a podobně nebo obrázek. Tak tady Slunce by fungovalo jako vysílačka a to záření, které vyzařuje, by bylo nějakým způsobem *modulováno*. I když je to *scifi* či *fifi*, tak je to myslitelná záležitost, v zásadě možná.

Dále předpokládejme, že základní artikulace vysílaných sdělení má periodu jedenáct let, kterou dnes označujeme za periodu sluneční aktivity. To znamená, že jedno písmeno nebo jedna slabika trvá jedenáct let, to sdělení.

A nyní uvažujme o celé záležitosti z hlediska *reaktibility* pravých soucen na naší planetě. Na první pohled je zřejmé, že na chování atomů a většiny molekul vykonává sluneční záření jen velmi malý vliv, relativně. Významnější už je působení záření na živé bytosti, především na rostliny, ale z malé části přímo, z větší nepřímo i na živočichy. Žádná živá bytost však není schopna reagovat na předpokládané sdělení nesené

slunečním zářením jako nosnou *modulovanou* vlnou. Jedinou výjimku představuje člověk, který však ve svém intelektuálním vývoji ještě nedospěl tak dalece, aby proměny slunečního záření *dešifroval* jako velice pomalu postupující zprávu.

Co z tohoto fiktivního obrazu vyplývá pro náš problém? Především bych chtěl upozornit na hlavní nedostatek tohoto modelu. Ten spočívá v tom, že nenarušuje radikálně a přímo staré pojetí *kauzality*. V naší fikci jde stále o Slunce, které aktivně produkuje záření a tím ovlivňuje své blízké i vzdálenější vesmírné okolí. A stejně tak jde o živé bytosti žijící na Slunci, které využívají přírodního zdroje záření a *modulují* je v podobě svých sdělení. A tato sdělení pak působí na jiné bytosti. Nicméně jedna věc tu vyvstala ve vší zřetelnosti přesto přes tento nedostatek. Existují taková působení, to jest takové působící síly, působící příčiny, jak se tomu říkalo *causae efficientes*, jejichž *efektivita* je podmíněna vnímavostí příjemce, tedy vnímavostí následku. Tam, kde chybí schopnost reagovat na příslušné úrovni a v příslušné kvalitě, tam prostě příčina není příčinou, protože nic nezapříčiňuje, nic neovlivňuje. Anebo je příčinou jen ve svých primitivnějších a nejprimitivnějších složkách. To jest jenom jako teplo nebo světlo, ale ne jako zpráva, která je tím zářením nesená.

Když tedy soudíme na povahu slunečního záření v omezeném rámci toho, jak různá jsoucna včetně živých bytostí jím jsou pozorovatelně ovlivňována, jsme zjištěné skutečnosti omezení jednak vnímavostí oněch soucen, to jest atomů, molekul, živých bytostí, rostlin, živočichů, na něž záření působí takzvaně, to jest je ovlivněna jejich *reaktibilitou*, jednak úrovní a kvalitou vlastního, to jest našeho pozorování, to jest naší *reaktibilitou*. To jest my můžeme v zásadě, někdy třeba za sto let, můžeme zjistit, že je vlastně to záření sluneční *modulováno* velmi smysluplným způsobem. My to můžeme zjistit. Dneska sice na té úrovni intelektuální jsme, ale ve vývoji té úrovně myšlenkové a poznávací ještě jsme nedospěli k tomu, abychom toto rozpoznali. Poněvadž to jde strašně pomalu a ještě jsme si nedali s tím práci, abychom si to zkrátili do svého života. Je to jedna slabika jedenáct let, kdo to má dát dohromady nějakou větu, když to trvá staletí.

Přitom je třeba si uvědomit, že dokonce i tenkrát, když lidé jako inteligentní živé bytosti dospějí ve svém dějinném poznání tak dalece, že budou schopni *dešifrovat* poselství slunečních bytostí, rovněž živých a rovněž inteligentních, nebude to mít žádný bezprostřední vliv na změnu působení slunečního záření na ostatní pozemské živé bytosti, které i nadále budou záření užívat jako zdroje energie a nikoliv jako zdroje informací. Živé bytosti, až na člověka potenciálně, když to rozpozná, budou nesmyslně plýtvat tím nejcennějším. Asi tak jako my dnes plýtváme, když používáme uhlí nebo naftu, ropu na spalování. To je to nejblbější, co s tím můžeme dělat, když je to obrovská zásobárna všech možných chemických sloučenin, které jsou pro nás důležité.

Musíme proto nyní vyvodit potřebné závěry vyplývající z analýzy navržené fikce. Jestliže vesmír plynoprachových mračen, hvězd, galaxií, supergalaxií a tak dále je ve svém dění výlučně a nebo aspoň převážně závislý na svých nejmenších, nejnižších složkách, na kvantech, na elementárních částicích, atomech, jednoduchých molekulách, jestliže vidíme vesmír složený z těchto nejjednodušších složek, může se stát, pak dokonce se musí stát, že nám vůbec nevyjeví plnou, pravou tvář skutečné skutečnosti. Že to je taková skica té pravé skutečnosti, ale jen nepatrný zlomek této pravé skutečnosti, a to právě v závislosti na úrovni a míře jemnosti, *reaktivity* těch nejnižších složek.

To jest ta skutečnost, obraz té skutečnosti, povaha té skutečnosti prochází *prismatem* té primitivní, hrubé *reaktivity* těch nejnižších složek. Chceme-li poznat pravou skutečnost hlouběji, musíme se orientovat nikoli na ty nejnižší složky, nýbrž na jsoucna vyššího a nejvyššího typu a úrovně. Když se chceme přesvědčit, jak vypadá skutečnost doopravdy, tak to daleko spíš poznáme na lidech, na živých bytostech a na lidech než na atomech.

Povahu *universa* nám proto fyzika a astrofyzika může odhalit jen velmi kuse a nedostatečně, ba dokonce ve značných disproporcích a zkresleně. Sem patří – já se tím nebudu teď zabývat, ale jen na to upozorním – pokud znáte Rádlovu *Útěchu*, tak sem patří Rádlův požadavek vykládat nižší z vyššího, a ne naopak. Tam začíná, že opustil jsem ty temnoty hmoty, kdy se chce vykládat růže z buněk a buňky z atomů.

Rozhodl jsem se, nebo prostě přesvědčil jsem se, nastoupil jsem jinou cestu, že naopak je třeba vykládat buňky z růže, opici podle obrazu člověka a nevím, co tam ještě uvádí.

A jde však ještě o víc. Teprve v této perspektivě můžeme zřetelně vidět, co znamená jsoucnost a jsoucno v dosavadní tradici a jakými proměnami musí naše chápání jsoucího a bytí projít. Tedy najednou skok do toho, čemu se říkalo metafyzika.

A proto, abychom se dostali zpět k Platónovi. Podle hosta z Eleje vskutku jest jen to, co má mohutnost, *dynamis*, působit na jakoukoli druhou věc a nebo naopak přijmout působení od jiného činitele. Host to dokonce vyostřuje – to by bylo zajímavé se tím zabývat, ale zase by nás to odvedlo jinam – vyostřuje: jsoucna nejsou nic jiného než mohutnost. To je velmi zajímavá *teze*, protože to znamená, že nejdřív říká, že jsoucno je jenom to, co má mohutnost, má *dynamis*. a pak říká, že jsoucno není nic jiného než ta *dynamis*. To znamená, ta *dynamis* sama je jsoucno. No, ale to když vezmeme vážně, to řekl host z Eleje, neuvěřitelné. To znamená, že jsoucno je to, co se hýbe, když je to *dynamis*. *Dynamis* totiž, která se nehýbe, není možná. Ale to je tam ještě v souvislosti, tím se eventuálně budeme zabývat příště v té vytržené, v tom vytrženém večeru.

Jestliže jsme si ukázali, že schopnost působit na něco druhého je podmíněna schopností toho druhého na sebe nechat působit, to jest reagovat na ono působení, je zjevné, že jsoucnost příčiny je podmíněna. To jest, že příčina není prostě dána bez ohledu na kontext. Příčina jest pouze tehdy, je-li následek.

Naproti tomu schopnost působení přijmout, reagovat na ně a projevit se jako účinek toho působení, i když se pochopitelně může projevit a uskutečnit zase pouze tehdy, když je na co reagovat, tedy jakoby to bylo taky podmíněno, přece jenom je pro konstituci *universa* čímsi pronikavě významnějším. Neboť na úrovni a kvalitě reagování je závislá úroveň a kvalita *universa* jakožto jevu, jakožto ukazující se skutečnosti.

Protože jsoucnost je podmíněna *reaktibilitou*, to jest jsoucí příčina se ukáže jako jsoucí, a tudíž příčina, pouze jestliže tady je následek, který je schopen na ni zareagovat. Takže jsoucnost je podmíněna *reaktibilitou*. I v tom druhém případě: jenom to, co je schopno zareagovat na něco jiného, je jsoucí. Čili protože tímto dvojím způsobem je jsoucnost podmíněna *reaktibilitou*, ve jsoucnu samém se neukazuje plně pravá skutečnost.

Protože pravá skutečnost nemůže být podmíněna *reaktibilitou*. Pravá skutečnost je pravá skutečnost a nezávislá na tom, jak na ni někdo reaguje. To znamená, že v tom jsoucnu, které jsme chápali jako podmíněné *reaktibilitou*, se neukazuje plně pravá skutečnost. A neukazuje se ani v tom, jak je na ni reagováno, ani v tom, jak sama reaguje. Protože ta pravá skutečnost může mít velmi hrubou *reaktibilitu*. To jest, řečeno trošku, atom může mít třeba, jak si to představoval trochu po vzoru, jak si to představoval Leibniz, obrovské vnitřní život, ale projevuje se jako primitivní atom. On sám, ten neobyčejně vnitřní život má neobyčejně omezenou *reaktibilitu*, i když my připustíme, že nějaký to okýnko ta monáda má, kdežto pro Leibnize neměla vůbec žádný.

Tak se ukazuje, že Kantův rozdíl mezi věcí o sobě a věcí pro nás nalézá nové oprávnění.

Jiný hlas: Až na to, že naprosto nejde o žádnou věc. Tedy my nemůžeme mluvit o věci o sobě, protože věc o sobě není žádná věc.

Teď bych ještě k tomuhle přidal několik argumentů nebo několik takových linií, řetězců argumentace proti *kauzalismu* a zejména *pankauzalismu*.

Tedy na pozicích *pankauzalismu* lze o možnostech mluvit pouze v tom smyslu, že v každém konkrétním případě je k dispozici jen jediná možnost. Ještě snad by bylo třeba dodat, že nemá-li mít *pankauzalismus* čistě ideologický charakter, musí být nějak aplikovaný na konkrétní případy, tedy v jednotlivých případech a v konkrétních souvislostech. Proti této formulaci lze vznést *filosofické* námitky, ale nikoliv vědecké námitky. Náleží právě k podstatě vědeckého přístupu a metodického postupu, že obecné poučky a zákony vždy aplikuje na konkrétní případy, a tak je ověřuje, verifikuje. A proto tedy je možno vznést námitku *filosofickou*, ale nikoliv vědeckou, a nám teď jde o *pankauzalismus*, kterej je vědeckou ideologií, vědeckou pověrou.

Takže na pozicích *kauzalizmu*, když mluvíme o možnosti a skutečnosti a jejím uskutečnění, lze mluvit vždycky jen o jedné jediné možnosti. *Pankauzalizmus* nemůže připustit, že by bylo více možností, z nichž jenom některá je uskutečněna. To už je základní věc, která odporuje naší zkušenosti.

A tato jediná možnost je dána skutečnostmi, které – ten *pankauzalizmus* by vlastně měl držet – které spočívají v celém stavu *universa*. Celý stav *universa* je příčinou té jediné možnosti a ta jediná možnost by opět byla celý stav *universa* v následující fázi. No ale tohle věda nemůže, tak to dělá tak, že ta jediná možnost je dána skutečnostmi, které jsou relevantní pro daný případ. Už rozdíl mezi relevantním a nerelevantním.

Tak kupříkladu – a teď bude dost primitivní příklad – je-li dána skutečnost víceméně uzavřeného prostoru a je-li v tomto prostoru dána směs nějakého hořlavého plynu, například butanu, s potřebným množstvím vzduchu, eventuálně kyslíku, a je-li dána možnost vzniku jiskry, pak touto možností je zároveň dána možnost výbuchu a skutečnou jiskrou je vyvolán, to jest kauzálně způsoben skutečný výbuch. Není-li za jinak stejných okolností k dispozici jiskra, není dána ani možnost výbuchu. Stejně tak jako není-li dána potřebná třaskavá směs plynu nebo uzavřená prostora. Každá z nezbytných podmínek jak možnosti, tak uskutečnění výbuchu však je sama zase podobným způsobem determinována ze vzdálenější minulosti. Jiskra například může zapůsobit jenom tam, kde byla možnost jiskry. A tato možnost je dána třeba jiskřícím vypínačem na zdi. Skutečnost jiskry je pak dána příchodem, který si v temné místnosti chce rozsvítit a otočí vypínačem. A podobně bychom mohli jít zpět do minulosti i ostatními směry. Kdo tam vystavěl tu komoru, kdo zavřel dveře a zavřel okno, aby to bylo uzavřené, a tak dál.

Realizace výbuchu jakožto jediné možnosti dané určitou sérií příčin relevantních pro vznik výbuchu může ovšem narazit na překážku či na více překážek. Tak například podmínka relativně uzavřené prostoty může být sice splněna, ale prostora může být příliš velká a hořlavý plyn může unikat příliš krátkou dobu, takže ve chvíli zajiskření není ještě připravena třaskavá směs v potřebném poměru. Nebo třaskavá směs i místnost může být v pořádku, ale v důsledku poruchy může být v tu chvíli elektrické vedení bez proudu. Někdo přijde, otočí vypínačem a jiskra neskočí. Nebo hořlavý plyn uniká sice dostatečně dlouho a místnost je dostatečně malá, aby byla naplněna potřebným množstvím, leč okna zůstala otevřená a průvan stále ředí směs, takže nedosahuje složení nezbytného k výbuchu. Naproti tomu, přestože byla přerušena dodávka proudu, může být výbuch vyvolán škrtnutím zápalky, když si příchodci chtěl posvítit alespoň zapálenou svíčkou.

Tak vidíte, je to strašně komplikované. *Pankauzalizmus* bude ovšem tvrdit, že každý z uvedených případů představoval jedinou možnost, totiž tu, která skutečně nastala. To je *vaticinatio ex eventu*, jak tomu říkali staří, věštění z toho, co se už stalo. Nemůžeme mluvit o žádné překážce zabraňující tomu, aby se nějaká možnost uskutečnila, neboť v důsledku existence překážky tu byla dána nemožnost výbuchu, stejně tak jako dříve byla dána jeho možnost. To je přístup toho *pankauzalizmu*.

Ukazuje se, že aplikace pankauzalistické interpretace na konkrétní případy je vysoce problematická, protože vždycky dojdeme k situaci, kdy z příčin nemůžeme s dostatečnou jistotou usuzovat na následky. Obvykle to zastánci *pankauzalizmu* vysvětlují naším neúplným poznáním příčin. To však znamená, že *pankauzalizmus* se vlastně nemůže prosadit a udržet jako teorie, která by byla aplikovatelná v plném rozsahu a v detailech, dokonce ani jako heuristická hypotéza, ale že slouží jako světonázorová ucpávka všech mezer skutečného vědeckého poznání.

Prokázat lze jen určité kauzální řetězce, determinované posloupností, ale jejich vzájemnou kauzální vazbu s jinými takovými posloupnostmi buď prokázat vůbec nelze, anebo jen okrajově, takže o skutečném kauzálním objasnění vcelku mluvit nelze. Tak například vznik a vývoj života na Zemi byl nepochybně nějak okrajově ovlivňován ostatními planetami a dokonce celou galaxií a jinými galaxiemi, dokonce teď přicházejí s teoriemi, že vlastně život nevznikl tady na Zemi, nýbrž že vzniká v mezihvězdném prostoru a tak dál.

Hejdánek: Ani nejmenší gravitační působení a vliv zdálky přicházejícího záření nelze prostě pominout. To

všecko mohlo nějak spolupůsobit a tak dál, jenomže to nevíme, nejde to odhadnout, nejde to změřit. Ke kauzálnímu vysvětlení vzniku a dalšího rozvoje života to má nesmírně daleko. To je konkrétní případ, kdy to kauzální vysvětlení selhává. Tady jediné přichází víra, ta pověra lépe řečeno toho vědce, že kdybychom toho věděli víc, tak bychom to přesně kauzálně vysvětlili.

Redukujme tady působnost pan kauzalizmu a zůstaly nám ty řetězce příčin. Sledujme tedy myšlenku možnosti v uvedeném omezení na konkrétní jednotlivou kauzální posloupnost. V takovém případě už má smysl mluvit o tom, že kauzalita se prosazuje v analogických případech analogickým způsobem. Přičemž ona analogie se musí týkat nejenom určitých počátečních kauzálních dispozic uvnitř té kauzální posloupnosti, ale také vnějších podmínek a okolností, tedy širšího kontextu. Někdy ovšem tyto okolnosti zanedbáváme, považujeme za tak samozřejmé, že nám uniká jejich základní důležitost, ovšem do té doby, než se změní. Dnes například víme, jak významnou roli hraje třeba teplota nebo tlak při fyzikálních nebo chemických procesech, spíš fyzikálních procesech, uvnitř hvězd. Ty procesy jsou úplně jiné při obrovských tlacích než při těch, na které jsme tady zvyklí. To nikoho nenapadlo nejdříve a uvažovalo se analogicky podle toho, jaké je to tady u nás. Takže bylo naprosto tajné všem, kde bere slunce tu energii.

Nyní je ještě třeba přistoupit k rozlišení ještě v rámci těch kauzálních řetězců jednotlivých, k rozlišení dvojího základního typu kauzality, který bývá obvykle směřován a zaměňován. Minule jsme o tom mluvili, ale dnes se k tomu musím vrátit, protože to má pro ten argumentační postup určitý význam. Tedy ten první typ byl již starými mysliteli vystižen ve formulí *causa aequat effectum*. Tím se tedy nemělo tvrdit, že mezi příčinou a následkem není žádný rozdíl, nýbrž že následek odpovídá příčině. To jest, že v následku nemůže být víc než bylo v příčině, ale ani méně než bylo v příčině. Kauzalita se tedy týkala toho, co při vyvolání následku příčinou zůstávalo nezměněno. Co zůstávalo zachováno. Například úhrnné množství hmoty při chemických reakcích. Celkové množství energie při interakcích takzvaných elementárních částic a tak dál. Na to jsme si už ukazovali minule. Kauzalita se v tomto pojetí týká toho, co se uprostřed změn vlastně nemění. Nepochybně má každé nebo téměř každé dění určitou setrvačnostní složku. Planeta obíhá kolem své hvězdy způsobem, v němž něco zůstává beze změny. A to pak lze formulovat třeba fyzikální nebo matematickou rovnicí vyjadřující vztah mezi časem, momentální polohou planety, její rychlostí a momentálním směrem jejího pohybu.

V tomto pojetí vlastně vůbec nejde o nějaké působení, to je zjevné, nýbrž daleko spíše o jeho opak, o nepůsobení. O to, co tam zůstává bez vlivu, co se nemění. V základě tkví jakási trivialita. Počáteční úhrn energie není příčinou konečného úhrnu, nýbrž prostě nevstupoval do procesu, do změny, zůstává stále stejný. Neubývá ani nepřibývá. Kauzalita se tu netýká skutečných změn, nýbrž toho, co uprostřed změn zůstává stále stejné. Čili to je ten jeden typ. A ukazujeme, že tam to přichází v absurdum. Kauzalita se pak týká toho, co se nemění.

A pak je to druhý typ kauzality, který chce naopak postihnout to, co se mění. A právě tomu chceme věnovat teď svůj zájem. Zůstaňme na chvíli u zjednodušeného příkladu s plynem v závěrečné fázi s výbuchem. Předpokládejme dobře uzavřený prostor, třeba nádobu, uvnitř plyn a měřicí přístroje. Postupně zjistíme, jaké závislosti panují mezi objemem plynu, jeho tlakem a jeho teplotou. Je-li objem konstantní, dán nádobou, pak zvýšením teploty je způsobeno zvýšení tlaku. Růst teploty však také naopak může být vyvolán zvýšením tlaku. To je přesně opak. Když zvýšíme teplotu, zvýší se tlak, když zvýšíme tlak, zvýší se teplota. Podobně při stejném tlaku můžeme zvýšením teploty zvětšit objem plynu, a nebo naopak zmenšením objemu plynu zvýšit teplotu. Tam je zase opačně závislost nepřímá. První byla přímá, tady nepřímá. Tady se ukazuje, že to, co se v jednom případě jeví jako příčina, může být jindy následek a obráceně. To platí jenom u procesů, které jsou reverzibilní.

Takhle vypadá, že existuje vztah mezi změnou a změnou. Mnohem důležitější je však otázka, která souvisí s myšlenkou takzvaných možností teď v této souvislosti. Na rozdíl od laboratorních podmínek, kde se pokoušíme vytvořit natolik stabilní podmínky, abychom mohli sledovat závislosti mezi veličinami v co možná nejzjednodušenější podobě, je ve skutečnosti vždycky nahromaděno vedle sebe množství potenciálních příčin i jejich možných následků, z nichž se pak uskuteční jen některé. To je naše zkušenost,

když do toho neintervenuje ta pověra, pan kauzalismus. Připustíme-li, že kauzální nexus nemůže obsáhnout universum v celku, nýbrž že představuje jakási vlákna či řetězy příčin a následků, jež jsou kauzálně ovládány uvnitř, ale jejichž vnější vztahy a interakce nejsou ve svém celku koordinovány, a tedy integrovány do nějakých větších kauzálních komplexů, pak se situace jeví jinak. Příklad: přirozeně navětralá narušená omítka se v jednu chvíli uvolní a padá dolů na chodník. Nezávisle na tom muž jde ráno do práce v určitý čas, aby byl včas. Spadlá omítka podle okolností může být buď příčinou znečištění chodníku, mužova leknutí a nebo dokonce jeho smrti.

Jiný hlas: Existuje tu zajisté hned několik *kauzálních* řetězců, kde příčiny vyvolávají následky, jež se hned stávají příčinami dalších následků. Neplatí však, že tu jde o nějakou *koordinaci* těchto řetězců, která by jednoznačně vedla k tomu či onomu z možných následků.

Tedy my můžeme vysledovat ty *kauzální* řetězce až do momentu, kdy se střetnou, kdy se křížují, kdy se setkají, ale nemůžeme najít žádnou příčinu ani v jednom, ani v druhém, ani v žádném jiném *kauzálním* řetězci, která by předem zajišťovala, že ta omítka spadne tomu chlapíkovi na hlavu.

Smrt muže nebyla obsažena v příčinách, které vedly k pádu omítky, ani v příčinách, které ho vedly k tomu, že šel ráno do práce v určitou dobu. Pád omítky nebyl obsažen v příčinách, které vedly muže k tomu, aby právě v tu nezbytně krátkou chvíli, kdy omítka spadla, šel po chodníku právě tak, aby byl zasažen.

Takže tady máme konkrétní případ, kdy dojde k něčemu, co má své příčiny, ale co nebylo v těch příčinách obsaženo. V žádném tom *kauzálním* řetězci nebylo obsaženo.

Takže se stalo něco nového, něco navíc, co nebylo ani v jednom, ani v druhém řetězci – totiž smrt toho muže. Musíme si proto nyní postavit otázku základní důležitosti. Abychom mohli o něčem mluvit jako o následku vyvolaném několika nebo mnoha příčinami...

--- (1985-01-14 Filosofická kosmologie XII (2)_12-2a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Kdyby nechal tu smrt jenom zapovídat z života, tak dodnes tady byli jenom jednobuněční. Ale tím, že zapojil smrt do života, že učinil smrt usem života, a ne hranicí, *limitem*, ale usem života, takže život dodával přes smrt, zabudoval smrt do svého rozvoje, tak díky tomu je možné, že organismy jdou výš.

Jdou výš proto, že ty schopnější, ty, co dovedli vynalézt něco nového, přežijí. A ty druhé odpadnou. A protože přežijí ty lepší, tak ty se rozmnoží, a rozmnoží se lepší, a ne ty horší. A ty lepší, když se pak rozmnoží, ovládnou pole a z nich zase ty nejlepší přežijí. To je díky smrti, která je zabudována do života. Život si ze smrti udělal *stimul* pro to, aby šel dál a výš.

Tenhle vynález byl učiněn už před tři a půl miliardami let. A je to v podstatě totéž. Z té slabosti života je vytlučeno *maximum*. Život je strašně labilní, je ohrožený. Stačí málo a všechno to pochcípá. Víme, co to znamená například v létě u rybníka, když se změní počasí. Rybník tam kvete, je tam spousta primitivních rostlin, jak se to jmenuje...

Jiný hlas: Vokře?

Hejdánek: Ne, to je už vysoká rostlina. Někaké ty sinice to jsou, tam plavou takové čepičky malinké.

Jiný hlas: Žabince.

Hejdánek: Sinice to jsou. Změní se počasí o pět, o šest stupňů a najednou smrdí celý rybník, jak to všechno uhyne. To je fantastické, jak je život háklivý. Na lidech je to nejlépe vidět, klepnete někoho kladívkem malinko a je po něm. Život je vystaven všem možným rizikům. A přesto to vydržel tři a půl miliardy let a dotáhl to až k potvorám naší podoby.

Jiný hlas: Ještě dotaz k začátku. Mluvil jste o tom, že musí být příjemce, který na to reaguje, a musí být zase něco, na co ten příjemce reaguje. Mluvil jste také o pravé skutečnosti. Úplně jsem nepochopil, co se tím mínilo.

Hejdánek: To je ta skutečnost, která prochází cedníkem těch reaktivit. Co my víme, co je vlastně atom, co my víme, co je vlastně kvantum energie. My víme, co je, jen díky tomu, jak na to reagují ty druhé kvanta nebo elementární částice. A ty druhé částice to nepostihnou celé, poněvadž mají reaktivitu neobyčejně

hrubou, hrubou zrnitost s hrubým rastrem, jak říkával můj učitel Kozák. Nám to přecedí tak, že nám to připadá jako pouhé kvantum nebo pouhá elementární částice, ale bůhví co to je za obrovskou skutečnost.

Uváděl jsem minule nebo předminule Richarda Hertwiga. Jen jako příklad. Nemyslím si, že má pravdu, ale je dobré si přečíst jeho *Kvantovou biologii*. Inspiroval se Leibnizem, ovšem vylepšil to. Existuje nějaká základní struktura pár molekul, pár buněk, nebo možná jenom atom – on šel až k atomu, proto tomu říká kvantová biologie – jakési centrum, ústředí organismu. A to když zasáhnete, tak organismus zemře. I když mu jinak nic není, zasáhnete to... Kdežto uříznout ruku, to nic. Říká, jak jsou zóny, které jsou více důležité a méně důležité. Některé jsou naprosto zanedbatelné, například jeden prst u nohy nebo nehet nebo vlasy. To oddělíte a nic se neděje, to už ani není u těla.

Jiný hlas: Jde mi spíš o to, z jakého stanoviska nebo co zahrneme do té pravé skutečnosti. Jsme schopni hovořit o nějaké věci nebo události na základě toho, jak na ni jiná událost reaguje. Ale když budeme hovořit o pravé skutečnosti té události, co si pod tím představujeme?

Hejdánek: To musíme jedinečně vysoudit. Nemůžeme to jen tak nahlédnout, poněvadž jsme zavřeni za těmi nízkými reaktivitami. Co nepřejde přes jejich práh, k tomu se nedostaneme. Čili musíme usuzovat. A na jaké úrovni nejspíše? Atomy jsou strašně blbé a reagují jenom na to nejhrubší zacházení. Kdežto živé bytosti, ty už nám něco řeknou o povaze té pravé skutečnosti. Ukáže se, že pravá skutečnost má co dělat s organizovaným životem. Že to není něco tak rozdrobeného, jako jsou atomy, elektrony a protony, ale že to má něco společného s tendencí jít kupředu a výš.

Jiný hlas: U člověka je výhoda, že se může s jiným člověkem podělit o to, jak oba reagovali. U nižších živočichů je to někdy možné, ale není to možné v tak krátkém časovém období jako u člověka.

Hejdánek: Přesně tak. Nepochybně ta pravá skutečnost působí na mravence nějak. Působí ne jako příčina, nýbrž nějak jsou mravenci schopni na to reagovat. Jenomže velmi omezeným způsobem, i když proti atomu zase štědře. Jistě nejpozoruhodněji se to dá pozorovat na lidech, jakým způsobem dochází k setkání člověka s pravou skutečností. Podle toho si pak můžeme představovat, jak k tomu dochází na těch nižších úrovních.

Jiný hlas: A proč u Kanta nelze hovořit o věci o sobě jako o věci?

Hejdánek: Protože věc je velmi problematická záležitost. Pravá skutečnost nepochybně není věc to dokonce rozpoznal i Kosík, marxista v lidi před hospodou tehdy, kterež napsal, co je tou věcí filosofie, v té *Dialektice konkrétního*, a pak dodal: jenže ta věc filosofie, to není žádná věc. Necituju to přesně, musel bych se do toho podívat, jestli někdo víte přesně, tak mě doplňte.

Jiný hlas: Tam byl dán ten podnět, ano. Já mám pocit, že v těch určitých úrovních, tedy v té určité nižší úrovni, už nelze říci, že to, co na ně působí, skutečně jest. Třeba ten host v té buňce nějak natipuje.

Hejdánek: Ano. Naprosto souhlasím. Pokračujte.

Jiný hlas: Protože když se nám podaří dešifrovat tu zprávu, že jsme v té síti, která nás varuje před sicí, tak na to budeme nějak reagovat. Bude to následek, ta zpráva byla příčinou. Teď ale my to můžeme dešifrovat a zprávu o tom, co tam vpravdě není. A my na to přesto reagujeme, čili reagujeme na něco, co vlastně není. A v tom vidím to nebezpečí toho nahlížení z těch vyšších úrovní na ty nižší zase, protože můžu tam vnášet něco, co tam není.

Hejdánek: Ano, to je jistě nebezpečí. No ale to je nebezpečí každého hledání pravdy, že můžete zůstat ve lži, v omylu. To je všeobecná námitka. Můžeme se zmýlit.

Ale já jsem myslel na něco jiného, proto jsem tak živě souhlasil, ale to zřejmě jste neměl na mysli. Že totiž, jestliže vezmeme ten výrok toho Stase z Eleje, tak my tuhle pravou skutečnost nejenže nemůžeme chápat jako věc, my ji nemůžeme chápat jako soucno, jako jsoucí. My ji nemůžeme chápat jako něco, co jest.

A přesto, že v rámci té metafyziky, která jsoucí a jsoucno chápala tímto způsobem, přestože v rámci této metafyziky a její vize to vypadá, jako že to je nic, tak my budeme muset rozlišit ještě třetí nějakou sféru vedle nic a vedle něco. Pokud nic chápeme v tom radikálním způsobu, že to je neskutečnost. A pokud

něco chápeme jako objektivované něco, to jest jako věc, jako předmět, tak je tady skutečnost, která nemůže být redukována nebo nemůže být prostě hozena pod stůl jako nic, a přesto nemůže být zpředmětněna jako něco.

A tedy jak tomu říkat? Je otázka, jakého slova použijeme, prostě nějaké termíny musíme vynajít. Čili jestliže *realita* budeme říkat zpředmětněné, zvěcněné skutečnosti, a nic budeme říkat neskutečnost, tak my tady budeme muset najít obor skutečnosti, která není zpředmětněna, tedy nezpředmětněná skutečnost.

To je téma, ke kterému nás má dovést v tomto kurzu kosmologie. A už jsme prakticky tam skoro. I když se na to dá jít z nejrůznějších jiných a vlastně dneska jsme od té kosmologie dost daleko. Já tam furt ukazuju, jak vlastně nejvíce se dovíme, když zůstaneme na úrovni lidské. Kdysi dávno jsem říkal, že vlastně filosofie sice nemá přirozených počátků a může začít kdekoli, protože se vyznačuje na rozdíl od vědy tím, že všechno vztahuje k celku. A tudíž může začít kdekoli, kdežto věda, když někde začne, tak už se odtamtud nedostane. Tam zůstane speciálním oborem pro to, kde začala. Filosofie ta z každého místa, ať začne kde začne, nakonec musí dojít k čemukoli dalšímu.

Jiný hlas: To je tím, že ta věda není schopná si podkopávat své základy, které si stanoví.

Hejdánek: Podkopávat a zároveň je měnit, korigovat. Filosofie vždycky vychází z nějakých předpokladů, ale dodatečně je vyjasní, ukáže si je. Původně ty předpoklady totiž nejsou vidět, člověk je si vědom nějakých předpokladů a pak se ukáže, že vlastně vycházel z jiných. Filosofie je jediná schopná ukázat, z jakých vlastně předpokladů vyšla, když říká tohle a tohle. Ale filosofie je ještě navíc schopná, když ukáže, že ty předpoklady jsou nepevné nebo falešné, ty předpoklady přesunout, prostě udělat krok. Zatímco vědy jsou jako rostliny, které jsou zakořeněny v té půdě, v té zemi, v té skutečnosti a nejsou schopny odtamtud utéct, tak filosofie je jakoby živočich, který...

Jiný hlas: Jako dryfky.

Hejdánek: Jako dryfky, řekněme, ano. To jest je schopná vyklepat si vlastní kořeny a přesunout se jinam. To je její význačná vlastnost. Ale přesto ten starý způsob, kdy si filosofie myslela, že nejlepší je začít u jednoduchých substancí a odtamtud pak stavět celý svět, že i když i tato cesta nakonec, když je filosofická, dovede k cíli, k správnému cíli, tak je strašlivě obtížná a dlouhá. Jsou to děsivé oklidy. Normální takový nejsprávnější postup je, když filosofie začne z lidské situace a teprve z ní vykládá všechno ostatní: přírodu, kosmos a tak dál.

Jiný hlas: Tímto by ses bránil proti námitce, že to je nepřipustná antropologizace toho ontového výkladu, což je námitka, kterou, předpokládám, že jsi musel slyšet.

Hejdánek: No na někoho jiného jo, ale na sebe jsem to ještě neslyšel. To si myslím, že to vlastně ještě mně nikdo neřekl, že to, co provádím, je antropologizace nebo že to je antropocentrizace, nebo jak by se to nazvalo ještě hůř.

Jiný hlas: Ale já bych to čekal jako první námitku.

Hejdánek: Možná, já se nestýkám s pozitivisty moc. Ti by mi to asi tak řekli. No ale analytičtí filosofové sem jezdí a ještě nikdo nic neřekl. Vždycky vykládají oni a ne já. No ale taky leccos už teda slyšeli. Nevím, tak ale dobře, tímhle bych odpověděl. No jistě, protože jestli chceme poznat, pochopit, porozumět, co je skutečnost, no tak tomu porozumíme na těch nejvyšších stupních a ne na těch nejnižších.

Jiný hlas: Jistě, ale ta námitka bude v tom, že vkládáš příliš toho lidského do těch nejnižších, čili nerespektuješ tu...

Hejdánek: Moje odpověď na to bude, že bych rád věděl ten metr, podle kterého zjistí, že je to příliš a ne nepříliš málo.

Jiný hlas: Ať řeknou teda, že nerespektuješ jaké roviny.

Hejdánek: Ale jo, to už ne. To mě nikdo teda [nesrozumitelné], že nerespektuju roviny. Roviny respektuju naprosto, ale říkám, že je potřeba vykládat nižší z vyššího a nikoliv naopak. A to jsem si nevymyslel, to opakuju po Portmannovi, po Adolfu Portmannovi.

Jiný hlas: V biologii ano. Kde se přepóluje příčina, stane se důsledkem a důsledek je schopen reagovat na

příčinu, tak se furt sugestivně vykládá ten nižší z vyššího, protože on je schopen, takže může, a nemusí, a v některých případech musí.

Hejdánek: Ano. A navíc existuje reakce, která je vlastně neschopností reakce. Když bota zašlápne brouka, tak to, že chcípne, není reakce na tu botu nebo na to zašlápnutí, nýbrž neschopnost reagovat vůbec už nějak, na cokoli. Prostě vypustí duši, marně jako. Tedy existují takovéhle katastrofické situace, který se nedají vyložit na úrovni toho, co umíme. Samozřejmě tam existují taky reakce, ale v těch nižších složkách, že ty třeba krovky se nějak zdeformují, tím vlastně reagují na to, a já nevím, co tam za všechno ještě se začne něco měnit nebo rozpadat se nebo něco praskne, něco skřípne.

Jiný hlas: To vypadalo taky jako takový hloubavý, vypadalo to jako ty cigarety, jak vypadal.

Hejdánek: No, takže takovéhle případy jsou. Ale co to znamená? Především není třeba opouštět ten celý model v tom smyslu, že já vždycky najdu nějaký ty *sub-složky*, který reagují.

Jiný hlas: No tak moment, už se to určitě netýká jenom reakce, v čem já dělám furt ty difference. Mně nejde, mně se tam okamžitě do toho vsunula ta neschopnost reakce, může být. Ale nejde o neschopnost reakce, o schopnost reakce, ale že ta reakce je nutná. Že nemá jinou možnost než ten výsledek, ten důsledek zareaguje, tedy byl schopen zareagovat. Jo, ale nemohl nezareagovat. Nemůžeš mi tvrdit, že k tomu tam nedochází, protože na tom jsou založeny všechny ty zákony zachování a podobně, který sice můžeš říkat, že tady to neplatí, támhle to neplatí, že vlastně celkové trend je opačnej, no ale ono to jako běží podle toho. Ve spoustě případů se s tím počítá, dá se s tím počítat, funguje to, prostě... Já nechci popírat tu situaci. Já chci, abys uznal i případ, kdy to musí zareagovat určitým způsobem.

Hejdánek: No tak když řekneš musí, to znamená, že tam je nutnost. Když je tam nutnost, tak tam není reakce v tom smyslu, jak jsme o ní mluvili. Je tam nutnost, ale lze tu nutnost někdy někde prokázat? To je teda situace od *Huma*, kde *Hume* tohleto prostě rozdrtil a řekl, že to je jenom záležitost statistiky. Že tedy můžeme říct, že v takových případech vždycky příslušný subjekt zareagoval. Ale nahlédnout nutnost to zareagování a nemožno nezareagovat, nelze. To je jenom zatím podle mých zkušeností. My jsme se zatím s takovým případem nesetkali. No není vyloučeno, že se setkáme. Ta situace na úrovni kvantové mechaniky, tam ty pohyby těch částic prostě jsou jenom pravděpodobné. Ve velkém počtu, tak můžeme prostě běžně počítat s tím, že to jde těma nejkratšíma cestama, ale jakkoliv komplikovaný cesty jsou možné, nejsou vyloučeny. Ta jednotná pravděpodobnost není uzavřena a neskončí svět, ale i kdyby skončil, stejně můžeš říct, že kdyby ještě chvíli trval, tak se mohla ukázat nějaká jiná možnost zareagování. Takže prostě ta nutnost je neprokazatelná zejména proto, že je nenahlédnutelná.

Nenahlédneš, proč by to mělo bejt nutný.

Jiný hlas: K něčemu se to dá nahlédnout.

Hejdánek: Ne, ne. To bychom teda měli zařadit, ale to bychom pak zůstali u té kauzality, mně je to fuk. Můžete se rozhodnout svobodně, když budou ostatní taky pro to, že nejsme otroci nějaký koncepce, že bychom měli teda u té kosmologie zůstat. Ale fakt je, že to znamená teda teď se pustit do *Huma*.

Mimochodem to je jedna z možností, že bychom četli *Huma*. Vznikla totiž tady k tomu ta idea. Ale prostě celý problém je, že *Hume* nejpodstatnějším, nejpregnantnějším způsobem zproblematizoval kauzální vztah jako nutný vztah. No a proti tomu se *Kant*, kterej jedinej se pokusil o základní filosofickou rezistenci, chtěl zachránit tu kauzalitu. Jak znáte, situace *Kantova* byla ta, že on byl žákem *Wolffovým* a jeho první spisy jsou čistě *wolffovské*. A *Wolff* byl *Leibnizův* žák, čili filosofický vnuk *Leibnizův* byl *Kant*. A sám o sobě říká, že teprve když se setkal s *Humem* a přečetl jeho spis, tak že *Hume* ho probudil z dogmatického spánku. Čímž naznačuje, že zcela předsudečně dogmaticky trval na pojetí kauzality, ze kterého ho nyní četba *Huma* vyburcovala. Takže viděl, že už to nadále držet nemůže a pokusil se proti němu něco postavit. A jediná věc, co ho napadla, co proti tomu postavit, je, že tu kauzalitu založil na *a priori*. Nikoli na zkušenosti. Poněvadž vzal na vědomí, že zkušenost nikdy nám neukáže nutnost. A tedy prostě celý kauzální *nexus* založil na tom, že člověk, rozum, přichází s jakýmsi *a priori*, to jest, že si přináší s sebou jako svou výbavu schopnost to dávat do nutných souvislostí. A ta nutnost, ta není ve věci, nýbrž ta je v rozumu. No to je debakl, samozřejmě. Jaká tohleto je odpověď na *Huma*? Dal v podstatě *Humovi*

za pravdu a Hume nevyvrátil, nepřekonal. Začal mluvit o něčem jiném. Začal mluvit o *a priori*. Přičemž Hume popíral žádný *a priori*. Hume popíral, že by ve věcech samých byla nějaká nutnost. *Kauzální nexus*, že by byla nutnost.

Jiný hlas: No jo, jenže ta nutnost by způsobovala, že v každém opakovaném případě by došlo k té samé reakci, jo? To by nestačilo.

Hejdánek: To by nestačilo. Já mám omezenou možnost kontrolovat počet případů.

Jiný hlas: Já vím. Já vycházím z toho, kdyby to byla nutnost, bylo by to v každém případě. Dobře, takže nutnost pomímám. No ale jestliže je to v každém případě, který jsme dosud sledovali, nebo ve velké většině, tak nemůžeme sice mluvit o nutnosti – dobře, to je neprokazatelný a nenalezitelný – ale o čem budeme mluvit?

Hejdánek: O stereotypu reakcí. Prostě ty reakce samozřejmě nejsou vždy nově vynalézány. Prostě když se něco nového vynajde, tak existuje mechanismus, jak to zapracovat, aby to přišť fungovalo rutinně. To je ta rutina.

Jiný hlas: No dobře, ale zapracuje se to u všech těch částic, organismů, prostě u všech těch ostatních, kteří se s tím ještě nesetkali, s tím, na co by měli zareagovat?

Hejdánek: Nevíš, jak je možný, že když je určité počet atomů radioaktivních stejného druhu, že ať vezmeš jakýkoliv, jakkoliv velký soubor, tak vždycky za polohas rozpadu se polovina rozpadne? Jak se domluvíš tyto atomy? To je stejná otázka.

Jiný hlas: Nevím, jak se domluvíš, ale je to tak.

Hejdánek: Přičemž když pozoruješ jeden, tak nevíš, kdy se rozpadne.

Jiný hlas: No právě.

Hejdánek: Jak si to řeknou, to já nevím. Fakt je, že potom v určitém velkém počtu případů se vlastně chovají stereotypně.

Jiný hlas: No, oni si to neříkají, ale kdyby si to měli...

Hejdánek: No ne, tam musí být velký počet. No ale kupodivu nedochází k fluktuaci.

Jiný hlas: Dochází, jenže vzhledem k tomu počtu jsou nepatrné.

Hejdánek: Jsou nepatrné. No ale když je velký počet, tak fluktuace nejsou pozorovatelné. Jsou zas nepatrné. Jsou jenom místní fluktuace. Nejsou celkové pozorovatelné fluktuace. To je strašně zajímavý. Prostě nějak ta rutina u atomu hraje velkou roli.

Jiný hlas: No a když teda, dobře, stereotyp reakcí, kdo za ně může? Ten návyk? Když je něco vynalezeno? Jsou to jenom slova, tím se nic neříká.

Hejdánek: Jistě, tím se nic nevysvětluje. Vždyť taky co ode mě chceš, abych vysvětloval tady? To je pokus ukázat to v jiném světle, no a potom snad se s tím dá pracovat. To se nakonec může zřítit, protože tady toto není jenom výměna jednoho dogmatismu za jiné.

--- (1985-01-14 Filosofická kosmologie XII (2)_12-2b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: ...z toho tradičního dogmatismu a pokusit se to ukázat jinak. A možná pak se ukáže, že se to musí ještě jinak vidět. Jenomže ten pokus se z toho nějak dostat ven je strašně důležitý. My můžeme posoudit falešnost, omezenost toho kauzálního myšlení teprve, když se postavíme mimo. Dokud jsme v tom, tak se z toho nedostaneme. To je podobně jako problém nepředmětného myšlení spočívá v tom, že my se musíme nejdřív nějakým způsobem distancovat od toho způsobu, v kterém jsme zrozeni, v kterém jsme zakotveni. No, a proto je to snad dobrý. Nemůže nikdo na mně chtít, abych teď já tady předvedl to, co ta starší tradice předváděla tady dva tisíce let. To je pokus to vidět jinak, aby se ukázalo, v čem se to liší od toho tradičního.

Jiný hlas: To je ten integrovací faktor? Je v následku? Ano, tak s tím zakončíme.

Hejdánek: Tím končíš, nebo?

Jiný hlas: To se plete, a zároveň to znamená: chci se obejít bez jakéhokoli, bez jakékoli *vis vitalis*, bez jakéhokoli faktoru mimo.

Hejdánek: Ano, poněvadž *vis vitalis* je jenom zvláštní druh příčiny. Proto se chci obejít bez *vis vitalis*. To

není řešení. Ten problém je takovej, že vitalismus to neřeší, poněvadž zavádí jenom novou, a to naprosto okultní a obskurní příčinu. Já to nechci řešit obskurně, vynalézt novou příčinu, vynalézt novou skutečnost jako éter. Abych vysvětlil něco, tak si vymyslím. O to nejde. Já chci především opolikovat prostor, kterej je zanedbanej. Dosavadní metafyzika kašlala na to, co není předmětná skutečnost a co není taky nic. Tak především tady ukážu, že tady je skutečnost, která není předmětná, ale kterou nelze hodit pod stůl jako nic, jako mrchu.

Jiný hlas: A tady jak se to udělá, aby se ti tam ta *vis vitalis* nějak necpala zpátky? Co když to bude nějaká *vis vitalis*, která je v tom následku?

Hejdánek: Jako *causa finalis*. No, to se ti tam, když se zdá, že je to tak svůdná věc, všechny formy takovýhó nějakýhó faktoru nebo principu... Jistě, to je správný, čili nesmí to takhle vypadat. Čili to znamená, musím si to pamatovat, napsat si to do každodenníčku nebo napsat si to na ceduli před sebou, a jakmile mě najednou myšlení zavede někam, kde to vypadá nebezpečně, tak jinak. Nic jinýho nemůžu dělat. Nesmí to bejt *vis*, nebo nesmí to bejt *causa finalis*. To je zase kauza, jenomže uložená do budoucna, která už ovšem teď v tom budoucnu by byla. No, to je v podstatě *causa finalis*. *Causa finalis* je to, co už je, ale v budoucnosti, ale už je to vlastně v minulosti, čili vlastně žádná budoucnost. Je to to, co je z minulosti budoucností. No, to je normální kauza, když už teď je *finis* nějak dán.

To je problém aristotelismu. Proto nevyhovuje Aristotelés, protože tam každá *morfe* je už od začátku daná, stejně jako Platónovy ideje. Že to je sice nejvíc se z celé antiky Aristotelés nejvíc přiblížil dění, pohybu, vývoji, ovšem zablokoval to tím, že z konce udělal to, co je na začátku. A neudělal z toho emergenci novýho. Nezaložil to na emergenci novýho, přesně řečeno, poněvadž to nový se nerodí až na konci.

Jiný hlas: Podle mě byl fascinován tím, že se opakovaly věci.

Hejdánek: Jistě. No, dřív mi to nikdo neodpáře, to, že mu tam najdeme chybu, no tak to je asi tak jako když nějaký krtičnatej – jak to říká Šalda? – krtičnatej tvořivoděj... [nesrozumitelné] krtičnatej tvořivoděj. Jenomže ten život je v oblasti vlastně toho opakování. To, co, jak jsi o tom mluvil, to je to magický, co je v tom. To obskurní nebo to kuriózní. No, jenomže podívej se, to já pochybuju, že do toho vkládáš něco velmi moderního. Pro toho Aristotela to nebylo nic tak podivnýho, že každěj zajíc je stejnej. Pro něj problém byl, proč je možný, že třeba nějaký zajíc má jednu ucho a druhý, že má nějaký kousek. To je problém. A že jsou si jeden podobnej jako druhý, to prostě je daný téma... to nebylo vysvětlení, to prostě je tady *telos* a k tomuto všechno směřuje. Jenom jsou překážky. A to, že jsou překážky, to je ten problém. Jak to, že *telos* nejde přes překážky? Že neodstraňuje... Jak to, že překážky neustupujou tomu *telos*? To je pro něj problém. Jak to, že neexistuje jedna universální *morfe* pro celej svět? Jak to, že jsou stvůry na světě? To je problém Aristotelův. To je ostatně problém taky Platónův, to není nic novýho. Platón ovšem na to šel velice zgruntu, že tam udělal ty úrovně jsoucnosti a prostě to, že to je nedokonalý, to všechno svedl na toho démona, kterej to blbě uplácá. Samozřejmě ten démon plácá bohy nejdřív, takže ty jsou blbě už uplácány, a ty bozi pak zvořili lidi, no tak to už teprv. Když už se bozi blbě uplácali, jak mají dopadnout lidi a tak. Takže tím je to všechno vysvětlený, jak to jde se šupem dolů. Ale to byl pro něj problém. A ne, jak může být něco dokonalý. No, dokonalý, to je jasný jak. O to se stará *eros*, kterej povytahuje všechno vzhůru k ideám. Ale problém je, jak ten sešup, jak to jde dolů.

Jiný hlas: Ještě takovou krátkou, ono už je dost hodin. Když jste právě hovořil o té předmětné a nepředmětné skutečnosti, tak prakticky to je jenom náš nástroj poznání té pravé skutečnosti? Nebo ta pravá skutečnost...

Hejdánek: Jak nástroj? Poznání pravé skutečnosti... Co je ten nástroj?

Jiný hlas: Předmětná a nepředmětná skutečnost.

Hejdánek: No moment, nepředmětná skutečnost... To musíte říct v pojmu nepředmětné skutečnosti, že to je náš nástroj. Ale nepředmětná skutečnost není náš...

Jiný hlas: No já jsem chtěl říct, že ta pravá skutečnost prakticky nemá předmětnou a nepředmětnou stránku, tedy já se domnívám, že nemá.

Hejdánek: Ó jo. Má.

No jednak je ryzí nepředmětnost, a ta nemá. No ale pravá skutečnost je přece každé organismus je taky pravou skutečností.

Jiný hlas: No ale ta pravá, nepravá skutečnost je umožněna jenom na naší úrovni, na naší úrovni řeči.

Tady je právě ta otázka, zda tedy ta pravá skutečnost v sobě zahrnuje všechny ty způsoby reagování ostatních jsoucen. Nejenom nás, jiných živočichů a tak dále.

Hejdánek: Jistěže zahrnuje. To jest asi tak, jako pravda je měřítkem sebe a lži. Ta pravá skutečnost je měřítkem sebe a blbého reagování.

Jiný hlas: Jo, tak pak by... no jo, pak ale... ale přesto potom, i když to vyjasníte takovýmto způsobem, nelze říct, že by ta pravá skutečnost jako něco pravého měla předmětnou a nepředmětnou stranu. Jako něco pravého, lze to říct v tomto vztahu, který jste tady teď vysvětlil.

Hejdánek: No ono to tak je. Tady... dobře, ano, prostě musíme ještě mezi tím rozlišit. Je pravá skutečnost, o který nemůžeme říct, že jest v plném, tučném významu. Když hovoříme o tom, že všechno, co jest, je dění, které je uskutečňování neboli zvnějšňování vnitřního. A pravá skutečnost *katexochen* je jenom vnitřní povahy, nemá vnějšek, asi jako *apeiron* – nemá meze, nemá hranice, nemá vnějšek.

Ale pravá skutečnost je zdrojem, základem, pramenem všech pravejch jsoucen. A každý pravý soucno je událost, která je zvnějšněním neboli je zvnějšňováním vnitřního. A každé pravé soucno je také pravá skutečnost. Jenomže jiného typu než ta ryzí, ryzí nepředmětná skutečnost.

No a tak každé pravé soucno, to jest vnitřně integrované soucno, má svůj vnějšek. To znamená, že pravá skutečnost má také svůj vnějšek, pokud jde o pravá jsoucna.

Jiný hlas: No já si to nechám na příště, ale mám ten dojem, že tam na začátku bych asi nesouhlasil s tím... já jsem se totiž domníval, že jste pod pravou skutečností mínil ryzí nepředmětnost. No, s tím jsem nesouhlasil a teď jsem ale zjistil, že tam došlo k něčemu jinému. Já si to nechám spíš na příště.

Hejdánek: Možná prostě jo, ale nemůžeme teda každý soucno prostě prohlásit za ušlechtilý odpad jenom proto, že se uskutečňuje. Poněvadž ta ryzí nepředmětnost totiž je nefunkční, bezsmyslná, jestliže nevede k pravým soucnům a k uskutečňování, to jest také zvnějšňování v předmětné sféře.

Uskutečňování té ryzí nepředmětnosti, no a to uskutečňování je vždycky zpředměťňování.

I když vždycky relativní a není to nikdy dokonalý a tak dále. Jinak bychom se totiž dostali do jakýchs takovejch... já mám na to spíš než filosofické kategorie, mám na to takové teologické kategorie.

Kdybychom vyřadili pravá jsoucna z oboru pravé skutečnosti, tak bychom z nich udělali jakési zdání jenom.

A to je v křesťanské tradici rozpoznáno jako doketismus, což je po mým soudu filosofická chyba. Ale já jsem se naučil ji rozpoznávat na dějinách teologie.

Jiný hlas: No jo, jenže jak začneš mluvit o ryzí nepředmětnosti, jak zní to pramenění, a řekneš to pramenění, tak už to vypadá sice... už to zase... zdroj, pramen, jakoby se tam dostávala zas nějaká síla nebo nějaký princip zvenčí.

Hejdánek: Ono je to v tom, že jsme zvyklí to tam strkat, takže to tak vypadá. Nesmí to tam bejt. To si dáme na příště do poučení. Není to tam, to se ti jenom zdá, že to patří ke konotacím. Ale to se nedá svítit, každé slovo má nějaké konotace a většina těch konotací je nežádoucích.

Já dokonce se přiznám, že jsem až doteďka myslel, že ryzí nepředmětnost je jistá forma toho vnějšího, regulačního, integrujícího faktoru, prostě náhrada za toho Pánaboha, kterež v tom obcuje. Nepřipadalo mi to jako, že by to bylo příliš nové.

To jenom pro vyjasnění, já se vědomě pokouším filosoficky interpretovat ty křesťanské základní motivy, ale rozhodně mezi ně nepočítám teismus, to jest hypostázi nějaké božské bytosti v tom smyslu, že to je subjekt, kterež tady nějak panuje nad světem a tak dál. Prostě tohleto radikálně opouštím, to není křesťanská představa žádná. To proniklo do křesťanství jenom tak, jako prostě my žijeme ve dvacátém století, a tak jsme zvyklí na televizi, o které naši otcové a praotcové neměli ani páru.

Podobně křesťanství vzniklo a vyvíjelo se v době upadajících mýtů a rozkvétající religiozity, a tudíž tento

všeobecně náboženský *allgemeine religiöser* termín *Gott*, Bůh, *Theos* a tak dále se tam nějak zapracoval. Ale když porozumíme té tradici hloub, tak víme, že vlastně byl odbouráván už v izraelských dějinách a potom v křesťanských těch nejlepších také. Dokonce myslitelé, kteří jsou citováni na podporu této koncepce, tak i ti o tom pochybovali, dá se to prokazovat.

Tedy prostě já v žádném případě, když mluvím o nepředmětné skutečnosti, tak nechci jenom jinak vyperkovat, jinak slovně vyjádřit to, čemu se říkalo kdysi Bůh. Chci interpretovat všechno jinak.

Jiný hlas: No a není v tom jistá taková podoba mezi takovými dvěma formami představy Boha. Jedna, kde ten Bůh z vnějšku násilím s tím hýbe a poroučí a rozkazuje. A potom jiná forma, takového lepšího Boha, který působí jaksí na vnitřek člověka nebo věcí a domlouvou.

Hejdánek: Ten také působí na vnitřek. Ten také působí. To není působení, alespoň ne kauzální. Působí tak jako člověk na člověka, že mu něco řekne a čeká, že ten druhý porozumí, eventuálně se podle toho zařídí. To ano, proč ne. Na to je ve *Starém zákoně* ten slavný obraz, že přišla bouřka, víchř a co všechno přišlo, ale nebyl v té bouřce Hospodin, nebyl v tom víchru Hospodin, nebyl v tom hromu nebo v čem to všechno bylo, nebyl v tom Hospodin, ale za tím hlas tichý a jemný. Tedy to je pokus vyjádřit, že ať se tady děje cokoli velebného nebo mocného, není v tom Hospodin, nýbrž za tím. Za tím. A je to hlas, který oslovuje, který je možno přeslechnout, který se neprosazuje, který neproniká. Tedy tohle po mém soudu je téma filosofické reflexe. Nepředmětná skutečnost je to, s čím se setkávám, když sám sebe nechávám za sebou. Už jsme to opravdu přetáhli, ale ne moc, není to tak nejhorší. Takže vám děkuji a...